

Crveni krst, UNRRA, Arapska liga, Evropski savet, mešovite komisije, društva za kulturnu saradnju pojedinih zemalja, a detaljno se prati osnivanje i rad OUN i njenih tela i organa (Savet bezbednosti, Generalna skupština, UNE-SKO, UNICEF, FAO, komiteti, itd.).

U knjizi se detaljno prate ključni događaji, procesi, diplomatska pitanja i krize u posleratnom svetu: privođenje Drugog svetskog rata kraju, kapitulacija Nemačke, konferencije na Jalti i Potsdamu, proces osnivanja OUN, bacanje atomske bombe, suđenje u Nirnbergu, Konferencija u Parizu, pregovori i sklapanje mirovnih ugovora, pitanje reparacija, građanski rat u Grčkoj, unutrašnji razvoj istočnoevropskih zemalja, tršćansko pitanje, pitanje Nemačke i Austrije, pitanje Dunava, izraelsko-arapski sukob u Palestini, pitanje razoružanja i borbe za mir, posebno pitanje atomskog oružja, priznavanje novih država, rad Saveta bezbednosti, rešavanje ekonomskih i trgovinskih pitanja, davanje ekonomske i vojne pomoći i kredita, zahuktavanje Hladnog rata, proglašenje Trumanove doktrine i Maršalovog plana, osnivanje Informbiroa, blokada Zapadnog Berlina, osnivanje Severnoatlantskog pakta, oslobađanje kolonija, indijsko-pakistanski spor oko Kašmira, rat u Indoneziji, rat u Kini, i na kraju rat u Koreji, koji je od juna 1950. skoro svakodnevno prisutan. Pored samih događaja, prati se i diplomatska aktivnost oko njih, prepiska, važniji govori političara, izjave za štampu, posete i razgovori, susreti i konferencije na vrhu, savetovanja ministara, razmena ambasadora, projekti, reagovanja u narodu, demonstracije i protesti, vesti o nezaposlenosti, štrajkovi radnika, izbori, ostavke i formiranje vlada, proslave, sklapanje ugovora, hapšenja i suđenja, vesti o smrti, itd.

Kada je u pitanju Jugoslavija prati se proglašenje republike, dolazak na vlast i rad KPJ i njenih organa i masovnih društvenih organizacija (Narodni front, omladina, žene, pioniri), delatnost državnih organa, odnosi sa stranim državama i predstavnicima, pre svega sa Sovjetskim Savezom i zemljama lagersa, SAD i susedima, dolasci i aktivnosti ambasadora, sklapanje ekonomskih i trgovinskih ugovora i kulturnih konvencija sa stranim zemljama, nesuglasice sa velikim silama, borba za zapadne granice, pitanje Trsta, Julijske Krajine i Koruške, dobijanje pomoći od SAD, delovanje u OUN, posebno u Savetu bezbednosti 1950, delatnost Josipa Broza Tita, putovanja, govori, prijem delegacija i pojedina, političko i društveno-ekonomsko stanje u

zemlji, suđenje Draži Mihailoviću, represija, rad agitprop aparata, versko pitanje, privredni i ekonomski problemi, radne akcije, prvi Petogodišnji plan, uvođenje samoupravljanja i dr. Posebno je detaljno data geneza sukoba Jugoslavije sa Informbiroom i Sovjetskim Savezom i posledice tog sukoba – od razmene pisama partijskih vrhova, Rezolucije Informbiroa, uzajamnih optužbi i napada, hapšenja i suđenja špijunima i proterivanja diplomata, delovanja informbirovaca, napetosti i graničnih incidenata, provokacija, razmene protestnih nota, do potpunog zahlađenja odnosa i otkazivanja ugovora. Pored političkih i ekonomskih odnosa i događaja, pominju se i odnosi sindikalnih, omladinskih studentskih organizacija, kulturna razmena, posete naučnika, umetnika, književnika, novinara, projekcije filmova, organizovanje predstava, predavanja, izložbi, koncerata, sportskih susreta, itd.

Uprkos sveobuhvatnosti i sadržajnosti i sami autori su svesni da se nije moglo sve pomenuti, kao i da Hronologija ima određene nedostatke. Činjenica da se nije moglo sve obraditi na osnovu primarnih izvora i da su autori često bili upućeni na štampu i literaturu, donosi i druge probleme i opasnosti od netačnih i nepreciznih datuma i podataka, preuzimanja već učinjenih grešaka i sl. I pored toga, može se slobodno reći da je istraživački napor kolega Selinica i Bajagića rezultirao značajnim priručnikom za istraživače Hladnog rata i posleratne istorije u Jugoslaviji i Srbiji, kao i korisnim osloncem i putokazom, koji nudi stabilnu hronološku osnovu i polazište u tim istraživanjima. Kako se u srpskoj historiografiji tokom poslednje decenije intenzivno razvijaju istraživanja Hladnog rata, međunarodnih odnosa, spoljne politike jugoslovenske države i uticaja međunarodnih odnosa na njen unutrašnji razvoj, hronologija *Jugoslavija i svet 1945–1950.* predstavljaće dragocen priručnik u daljem razvoju tih istraživanja.

Dragomir Bondžić

Žak Diga, KULTURNI ŽIVOT U EVROPI
NA PRELAZU IZ 19. U 20. VEK, Beograd,
Klio, 2007, 228 str.

U okviru izvanredne edicije „Polis“, izdavačka kuća Klio je objavila još jedno delo koje podstiče na razmišljanje o istoriji, „zanatu istoričara“ i njihovom odnosu prema drugim humanističkim disciplinama.

Autor knjige Žak Diga nije klasičan istoričar. Diga je profesor emeritus opšte i komparativne književnosti u Francuskoj, na Univerzitetu u Renu. Ali, u svome delu, on je učinio iskorak prema istorijskoj nauci, iskorak koji ovu nauku oplemenjuje, upotpunjuje, čini je zanimljivom i dinamičnom i dostupnom širem krugu čitalačke publike.

U pisanju ovoga dela, Diga se oslanjao na tradiciju francuske historiografije iz druge polovine 20. veka koja je svoja znanja o prošlosti obogatila istraživanjima društvene istorije i istorije kulture shvaćene u najširem značenju te reči, a koja su obrađivala teme vezane za istoriju ideja, istoriju intelektualaca, istoriju književnih žanrova, odnose društvene i kulturne istorije, kao i odnose politike i kulture. U Francuskoj, u tim oblastima pioniri su bili Klod Dižon sa svojim delom *Nemačka kriza francuske misli* iz 1959. godine i Kristof Šarl sa mnogobrojnim radovima o intelektualcima u 19. veku, koje Diga u svojoj knjizi često navodi kao reference. Posle pada Berlinskog zida, francuska historiografija se sve više interesovala za Centralnu Evropu, posebno za Češku i Mađarsku, pa Diga i u tom smislu prati trend među francuskim istoričarima. Veoma brzo su istoričari počeli da objavljuju dela na Digaovom tragu, a najnovije među njima je delo profesora Sorbone Bernara Mišela o Pragu u vremenu „Bel epok“ – vremenu lepe, razdragane epohe, objavljenom pre samo nekoliko meseci u Parizu.

Pored bogate stručne literature, Žak Diga koristi dela savremenika perioda koji obrađuje, posebno dela u prozi Gijoma Apolinera, Hermana Hesea, Stefana Malarmeja, Stefana Cvajga, Pola Morana, Romana Rolana, Augusta Strindberga i drugih književnika koji su obeležili jednu epohu. Ali, autor se ne zaustavlja samo na delima memoarskog karaktera književnika već kao izvore koristi i umetničke slike, pesme, muzička i arhitektonska dela kao i dela primenjene umetnosti perioda koji obrađuje.

Kada se misli na period koji obrađuje knjiga Žaka Diga (1880–1910), najčešće se pomišlja na period koji se na francuskom jeziku naziva „Fan di siekle“ i „Bel epok“, što se prevodi sa „kraj veka“ i „lepa epoha“ koji se uglavnom vezuju za vreme procvata kulture, umetnosti, književnosti i društvenog života, za raspevane balove, naočite gospođe u večernjim toaletama i pariske mondenske prohode. Diga ne poriče ove činjenice društvenog i kulturnog života, ali karakteristično je da izbegava ponavljanje po-

malo okoštalih izraza „Fan di siekle“ i „Bel epok“. Možemo da se zapitamo zašto.

Odgovor možemo da potražimo u problematici koju postavlja Diga, a koja bi se mogla klasifikovati u tri celine koje se tiču materijalnih promena, zamaha umetničkog stvaralaštva i protivrečnosti kulturnog života vremena o kome govori knjiga.

Problematica materijalnih promena u periodu od 1880. do 1910. odnosi se na izrazito brz razvoj tehnike koji je duboko uticao na preobražaj životnih uslova većine stanovnika evropskog kontinenta. Ključnu ulogu u ovom procesu je imao razvoj motornog pogona na paru. U većini evropskih država uveliko se izgrađivala železnička mreža koja je omogućila da voz postane prevozno sredstvo dostupno najvećem broju ljudi. Upravo je železnica omogućila masovna kretanja seoskog stanovništva prema gradovima gde su se nudili novi poslovi i novi oblici društvenih odnosa. Diga sa pravom tvrdi da je jedna od najznačajnijih posledica procesa prelaska stanovništva u grad u periodu o kome piše bila odbacivanje hrišćanstva i neupražnjavanje vere kod velikog broja fabričkih i trgovačkih radnika, kao i kod mnogih intelektualaca poreklom iz srednjih slojeva malih gradova u provinciji. Pokretljivosti velikog boja ljudi doprineo je i razvoj plovnih puteva i pojava automobila početkom 20. veka. Osećanju slobode, dinamike i emancipacije doprineli su i izumi koji će tek kasnije naći širu primenu: mašine za letenje, upotreba struje, komunikacija telefonom, inovacije u građevinarstvu, novi materijali, pronalazak armiranog betona. Diga uviđa da su tehnička dostignuća postala inspiracija umetnicima i daje primere umetničkog opisivanja železničkih kompozicija u delima Stefana Cvajga i Marsela Prusta.

Diga pokazuje da se kulturni život u periodu od 1880. do 1910. u evropskim društvima radikalno promenio. Pojavili su se novi načini zabave i druženja, odnosi između umetnika i intelektualaca su ojačali, kultura se širila zahvaljujući velikim tiražima štampe, povećan je broj izložbi i spektakala, a kafe barovi i kafe šantani su postali nezaobilazna mesta za okupljanje ljudi i razmenu ideja. Težnje za novim, modernim, smelijim izrazima i formama zahvatile su sve umetničke discipline od prostornih umetnosti (slikarstva, vajarstva, arhitekture i dekorativnih umetnosti), preko muzike do književnosti. Diga pokazuje da je polet u umetnosti koji se najviše osećao u velikim gradskim centrima

(Parizu, Londonu, Berlinu i Beču) vodio ka novim oblicima društvenog života koji su se ispoljavali u novim mestima za razonodu ili uživanje, za razmenu ideja i iskustava. Jedna od osnovnih karakteristika tog vremena je bila povezanost u svim sferama aktivnosti umetnika. Povezivanjem se stvaralo kulturno jedinstvo Evrope koje se ispoljavalo u tri oblika koji su predstavljali, prema Diga, originalnost epohe: 1) u obliku kosmopolitizma umetničkih sredina, koji karakteriše olakšana razmena i osnivanje međunarodnih umetničkih grupa i pokreta; 2) u obliku brisanja granica između umetničkih disciplina što je bilo podstaknuto novom orijentacijom funkcije umetnosti koja je sebi postavljala za cilj da „promeni život“ a ne samo da ga ukrasi; 3) u obliku upotrebe novih tehnika prikazivanja kao što su fotografija i film i postupnog proširivanja evropskog vidokruga na kulture drugih kontinenata što je doprinosilo radanju kako kaže Diga „novog međunarodnog stila“.

Diga, međutim, pokazuje da je vreme oko 1900. godine bilo i vreme specifičnog osećanja strepnje, nesreće i frustracije. Osećanja nelagodnosti su poticala od niza protivrečnosti kojima je bio izložen pojedinac toga doba. Kao prvo, radilo se o pitanju odnosa države i obrazovanja. Do ovog perioda smatralo se da je obrazovanje dece prevashodno privatan posao. Od tog doba, međutim, država preuzima staranje o obrazovanju dece. Postavljalo se pitanje kako to učiniti. Obrazovanje se uglavnom organizovalo ka formiranju građanina, razvoju svetovnih moralnih vrednosti i patriotskog osećanja. Ali, iskrsavao je niz novih pitanja. Kako se odnositi prema manjinskim kulturama? Kako izbeći njihovo utapanje u zvaničnu, državnu kulturu? Najzad, ova pitanja su postavljala i ključno pitanje odnosa države i crkve i uloge crkve u obrazovanju. Druga grupa protivrečnosti bila je vezana za pitanje jezika. Diga prihvata stav da je jezik imao odlučujuću ulogu u stvaranju i širenju kulture. Ali, mnogi pisci su bili izloženi protivrečnim zahtevima u izboru jezika na kome će se izražavati, iako se većina ipak izražavala na maternjem jeziku. Pojedinci su kreirali svoje „strategije“ upotrebe jezika. Mnogi su odabrali da se izražavaju na kulturno preovlađujućim jezicima. Diga daje primer Kafke, koji je bio poreklom iz porodice u kojoj se govorilo hebrejskim, koji je živio u okruženju u kome se govorilo češkim, a izabrao je nemački kao jezik na kome se izražavao; ili primer Augusta

Strindberga koji je objavio jedan od svojih prvih romana na francuskom jeziku. U to vreme, dolazi i do jačanja lokalnih jezika što je predstavljalo sastavni deo jačanja nacionalnog identiteta, a u tom smislu Diga najviše govori o Madarima.

Uzdizanju modernosti i oduševljenju napretkom suprotstavljalo se neodređeno osećanje rasula i strepnje izraženo u mnogim umetničkim delima. Tematika opadanja, bolesti, smrti, degeneracije, straha, dezorijentisanosti preovladavala je u mnogim delima ove epohe. Diga navodi Rilkeova svedočanstva o Parizu iz prvih godina 20. veka u kome on opisuje velike bolnice, sirotinjska boravišta, pogled na bogalje, prosjake, materijalnu bedu, samoću. Sličnu sliku o Parizu ostavio je i portugalski pesnik i diplomata De Keroš. U tom smislu je i Strindberg ostavio jedno svedočanstvo o Parizu. Primer propadanja porodice Budenbrokovich Tomasa Mana najbolje odlikava intelektualnu klimu ove epohe. U tom kontekstu se može razumeti okretanje mitskoj prošlosti i divljenje novom srednjem veku kod Riharda Vagnera, ali i okretanje mističko-filozofskim teorijama, istočnjačkim verovanjima, okultizmu i zatvaranju u razna bratstva i mistična udruženja što je sve karakterisalo epohu. Tada se razvijaju i razna radikalna učenja za rešavanje društvenih problema, a među njima veliki odjek je imala anarhistička ideologija. To je vreme međusobno suprotstavljenih ideologija o kojima su umetnici raspravljali a koje su se javljale u parovima: na primer, antisemitizam i cionizam ili mizoginija i feminizam.

U periodu koji obrađuje Diga bio je prisutan proces homogenizacije praktikovanja kulture u različitim evropskim državama, ali i snažno potvrđivanje lokalnih identiteta sa rađanjem ignorisanih i ponovo otkrivenih tradicija. Jedna od glavnih karakteristika ove knjige je otkrivanje protivrečnosti: između težnji ka novinama i budućnosti i nostalgije za prošlim vremenima; između traganja za jedinstvom izražavanja ljudskog osećanja i zahteva za samostalnošću identiteta; između radosti modernog života u sadašnjici i strepnji od posledica tehničke civilizacije u budućnosti; između gubitka tački oslonca i osećanja zbunjenosti i slepe vere u nauku i tehnologiju koja vodi „boljoj“ budućnosti. Knjiga koju je napisao Žak Diga obrađuje period od tridesetak godina, ali ona pokazuje da se svaki istorijski period javlja za istraživača kao protivrečan, neizvestan, ispunjen stalnim

promenama kako na ličnom tako i na društvenom i kulturnom planu. Upravo su istraživači iz različitih oblasti društvenih nauka dobrodošli da približe problematiku određenog istorijskog perioda i da ponude moguće odgovore za njegovo bolje razumevanje.

Stanislav Sretenović